

Sveučilište u Zadru

Odjel za sociologiju

Preddiplomski sveučilišni studij sociologije (dvopredmetni)

Danijela Benko

**Žensko iskustvo promjene ili zadržavanja prezimena
nakon ulaska u brak: kvalitativno istraživanje**

Završni rad

Zadar, 2018.

Sveučilište u Zadru

Odjel za sociologiju
Preddiplomski sveučilišni studij sociologije (dvopredmetni)

Žensko iskustvo promjene ili zadržavanja prezimena nakon
ulaska u brak: kvalitativno istraživanje

Završni rad

Student/ica:

Danijela Benko

Mentor/ica:

Mr. sc. Mirko Petrić

Zadar, 2018.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Danijela Benko**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Žensko iskustvo promjene ili zadržavanja prezimena nakon ulaska u brak: kvalitativno istraživanje** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 25. rujna 2018.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Cilj i svrha istraživanja	2
3. Što se krije iza prezimena?	3
4. Istraživačka pitanja	7
5. Metodologija	7
6. Rezultati i rasprava	8
6.1. <i>Proces odluke vezan za prezime žene nakon ulaska u brak</i>	8
6.2. <i>Značenje prezimena</i>	17
6.3. <i>Reakcije bliskih ljudi i okoline na odluku vezanu za prezime</i>	20
6.4. <i>Proces odluke o prezimenu djeteta</i>	23
6.5. <i>Zadovoljstvo odlukom u vezi prezimena</i>	26
7. Zaključak.....	28
8. Prilozi.....	32
8.1. <i>Prilog 1</i>	32
8.2. <i>Prilog 2</i>	33
8.3. <i>Prilog 3</i>	36
8.4. <i>Prilog 4</i>	38
9. Literatura.....	39

Žensko iskustvo promjene ili zadržavanja prezimena nakon ulaska u brak: kvalitativno istraživanje

Sažetak: U radu se prikazuju rezultati kvalitativnog istraživanja čiji je cilj bio opisati žensko iskustvo promjene ili zadržavanja prezimena nakon ulaska u brak. Svrha istraživanja bila je pridonijeti spoznajama o važnosti prezimena kao dijela identiteta žene, ali i spoznajama o muško-ženskim odnosima i snazi patrijarhalne norme u društvu u kojem sugovornice žive. Metoda koja je bila korištena u istraživanju je polustrukturirani intervju, na prigodnom uzorku od 10 sugovornica. Istraživačka su pitanja obuhvaćala razloge njihove odluke, značenje prezimena, reakcije okoline, proces odluke o prezimenu djeteta te njihovo zadovoljstvo odlukom. Zaključak istraživanja jest da je u kontekstu u kojem sugovornice žive patrijarhalna norma o preuzimanju suprugova prezimena nakon ulaska u brak razmjerno snažna, no da sugovornice na nju različito reagiraju te da neke donose odluke koje su suprotstavljene dominantnoj patrijarhalnoj normi.

Ključne riječi: žene, prezime, brak, patrijarhat, identitet, Hrvatska

Female experience with changing or keeping the surname after marriage: qualitative research

Abstract: The work presents findings of qualitative research, the aim of which was to describe female experience with changing or keeping the surname after marriage. The purpose of this research was to contribute to the knowledge about how important surnames are in constructing female identity. Furthermore, the research should offer an insight in male-female relations and power of patriarchal norm in society in which participants live. The method that was used in research was a semi-structured interview, on a purposive sample of 10 participants. The research questions include reasons for their decision, the meaning of surnames, other people's reactions, the decision process on the child's surname and their satisfaction with their decision. The conclusion of this research is that the patriarchal norm of taking the husband's surname is relatively strong in the context in which participants live, but they have different reactions to it and some of them make decisions opposite to dominant patriarchal norm.

Key words: women, surname, marriage, patriarchy, identity, Croatia

1. Uvod

Prezime žene nakon ulaska u brak tema je koja se u znanstvenoj literaturi počela više obrađivati u posljednja dva desetljeća. Pretraživanjem bibliografskih izvora, u hrvatskoj znanstvenoj literaturi nisu locirani članci koji bi se bavili ovom temom, a zasad se ona najčešće tematizira kroz novinarske članke na internetskim stranicama i portalima. Na tim izvorima, koji nisu znanstveno ovjereni ali sudjeluju u stvaranju slike o temi u širem društvu, navodi se da u Hrvatskoj postoji tradicija da žene nakon ulaska u brak preuzimaju suprugovo prezime, ali da u posljednje vrijeme, u Hrvatskoj i u svijetu, žene sve češće u toj situaciji zadržavaju svoje djevojačko prezime (A. I., 2018).

Međutim, uvodno valja napomenuti i to da tradicija preuzimanja suprugova prezimena nakon ulaska u brak nije univerzalna, odnosno da se ne može automatski primijeniti na ostatak svijeta. Tako na primjer, ponovno prema podacima dostupnim na internetskim izvorima, u Grčkoj postoji zakon da svi/e prilikom ulaska u brak moraju zadržati prezime koje su dobili/e rođenjem. U Španjolskoj, pak, svatko rođenjem dobiva i majčino i očevo prezime. U Koreji žene zadržavaju svoje djevojačko prezime, a ista se tradicija održava i u nekim dijelovima Kine, dok je u drugim dijelovima Kine prihvaćena zapadna tradicija da žene nakon ulaska u brak preuzimaju suprugovo prezime.

U hrvatskom društvu, kao i u brojnim drugim suvremenim društvima, unatoč razmjernoj moderniziranosti pojedinih životnih sfera, održavaju se različite patrijarhalne prakse, pa tako zacijelo i ona vezana za ženino preuzimanje suprugova prezimena nakon ulaska u brak. O tome kakvi su stavovi stanovnika/ca Hrvatske o promjeni ili zadržavanju ženina prezimena nakon ulaska u brak nema podataka koji bi bili dobiveni anketom na nacionalno reprezentativnom uzorku, a zasad ni medijskih anketa na prigodnim uzorcima.

Međutim, stanovita orijentacija o tome kakve su reakcije moguće na temu može se dobiti na temelju rezultata internetske ankete na prigodnom uzorku, nedavno provedene u susjednoj Srbiji. Rezultati su pokazali da od 618 ispitanika/ca koji su dali odgovor na prvo pitanje postavljeno u anketi, njih 55% smatra da bi žene nakon ulaska u brak trebale preuzeti suprugovo prezime. Od 516 ispitanika/ca koji su dali odgovor na drugo pitanje postavljeno u anketi, njih 24% smatra da bi muškarac bio manje muževan da njegova supruga odluči zadržati svoje djevojačko prezime te konačno od 534 ispitanika (isključivo muškaraca) koji su

dali odgovor na treće pitanje postavljeno u anketi, njih 28% je navelo da bi svojoj supruzi pravili probleme da odluči zadržati svoje djevojačko prezime (N. S., 2017). Ovakvi rezultati, u mjeri u kojoj ih se može uzeti u obzir, upućivali bi na zaključak da među onima koji/e su se odazvali/e na anketu još uvijek prevladava tradicionalno mišljenje kada je u pitanju promjena prezimena žene nakon ulaska u brak (prvo pitanje), no da većina onih koji/e su se odazvali/e na anketu ipak nije sklona opciju zadržavanja prezimena smatrati ugrožavajućom (drugo i treće pitanje).

Uz moguća buduća anketna ispitivanja na reprezentativnim uzorcima, koja bi svakako bila poželjna, potrebno je međutim istražiti što promjena prezimena znači za žene koje ga mijenjaju te što zadržavanje djevojačkog prezimena znači za žene koje ga nakon ulaska u brak zadržavaju. Budući da je mnogo ljudi snažno povezano sa svojim imenom i prezimenom te da ih smatraju važnim dijelom identiteta, a da patrijarhalna praksa traži od žena promjenu prezimena nakon ulaska u brak, važno je kvalitativno istražiti i usporediti iskustva žena koje nakon ulaska u brak preuzimaju suprugovo prezime, koje dodaju suprugovo prezime na svoje djevojačko ili koje zadržavaju svoje djevojačko prezime.

U nastavku teksta iznijet će se najprije cilj i svrha istraživanja, a zatim uvodna razmatranja o tome što se sve krije iza odluke o promjeni ili zadržavanju djevojačkog prezimena pri ulasku u brak. Slijedi prikaz istraživačkih pitanja i metodologije istraživanja te rezultata i rasprave o njima, koji se donose zajednički u istom poglavlju rada. Rad završava zaključkom, priloženim protokolima i popisom upotrijebljene literature.

2. Cilj i svrha istraživanja

Cilj istraživanja bio je opisati iskustva istraživanih žena vezana za njihovo prezime nakon ulaska u brak. Pritom se polazi od toga da, u istraživanom kontekstu, žene nakon ulaska u brak zakonski mogu zadržati svoje djevojačko prezime, dodati suprugovo prezime na svoje djevojačko te preuzeti suprugovo prezime, bez zadržavanja svog djevojačkog prezimena. Iskustva istraživanih žena uključuju njihov način razmišljanja o prezimenima, njihov osjećaj u vezi vlastitog prezimena, način odlučivanja o vlastitom prezimenu nakon ulaska u brak i prezimenu njihove djece, način doživljavanja reakcija okoline na njihovo

prezime nakon ulaska u brak te cjelokupno zadovoljstvo, odnosno nezadovoljstvo odlukom o prezimenu.

S obzirom da nema mnogo literature na ovu temu, svrha ovog istraživanja je pridonijeti spoznajama o iskustvima istraživanih žena vezanima za njihovo prezime, ali i spoznajama o muško-ženskim odnosima u društvu koji se mogu odčitati iz načina odabira prezimena žena nakon ulaska u brak, odnosno spoznajama o patrijarhalnom društvu čiji se pojavni oblici i prakse i dalje održavaju, usprkos postupnom zakonskom smanjivanju nejednakosti žena i muškaraca u ovom pogledu.

3. Što se krije iza prezimena?

Pripovijest o nastajanju društva, ili „pretpostavljena povijest“, kako je naziva Carole Pateman (2000: 17), priča je o sklapanju prvobitnog ugovora putem kojeg je stvoreno novo građansko društvo. U 17. i 18. stoljeću su o društvenom ugovoru modernog doba pisali mnogi klasični teoretičari poput Thomasa Hobbesa, Johna Lockeja ili Jean-Jacquesa Rousseaua, u svrhu boljeg razumijevanja čovjeka i društvenog života. Međutim, Pateman smatra da teoretičari društvenog ugovora zaboravljaju da se prvobitni ugovor ne sastoji samo od društvenog ugovora, nego i od spolnog ugovora, te da je novo građansko društvo zapravo patrijarhalno društvo, kojem je cilj održavanje odnosa moći između žena i muškaraca. Prema toj teoriji, muškarci su ti koji sklapaju prvobitni ugovor, dok su žene samo predmet ugovora. To se najbolje može vidjeti u pravnom statusu žene sredinom 19. stoljeća, kada je bila smatrana imovinom svoga supruga (Pateman, 2000: 22).

Na ovu tematiku osvrnula se i Žarana Papić, dok je kritički promišljala posljedice načina na koji je Claude Lévi-Strauss tumačio zabranu incesta, egzogamiju te razmjenu žena. Prema Lévi-Straussovoj teoriji, u prirodnom su stanju žene i muškarci usmjereni na incestuozno stvaranje potomaka. No, da bi se društvu omogućio prijelaz iz prirodnog u društveno stanje, odnosno da bi se društvo podiglo na razinu kulture, bilo je potrebno regulirati mušku seksualnost i zabraniti incest. Na taj su se način prirodni nagoni usmjeravali u nešto što kultura može prihvatiti: egzogamiju i razmjenu žena. Zabrana incesta, egzogamija i razmjena žena predstavljali su neki oblik društvenog ugovora koji je bio svojevrsan prijelaz iz *prirode* u *kulturu*. Braća su žrtvovala svoje sestre da bi zauzvrat dobila sestre drugih

muškaraca. Iz toga proizlazi da je žena samo sredstvo muškarcima za prijelaz u društveno stanje, dok istovremeno one same ostaju u prirodnom stanju. Pritom su muškarci subjekti koji jedini imaju sposobnost prijelaza iz prirode u kulturu, dok su žene objekti koje muškarci socijalno određuju (Papić, 1997: 281-285).

Usprkos tome što danas u hrvatskom društvu muškarci u braku po slovu zakona nemaju pravo dominacije nad svojom suprugom, patrijarhalne karakteristike i dalje se naziru, a uz karakter pojedinih praksi u svakodnevnom bračnom životu, ponajviše se zrcale i najlakše ih je uočiti u tradicionalnim običajima vezanim za stupanje u brak. Jedan od tih običaja je i preuzimanje suprugova prezimena nakon ulaska žene i muškarca u brak. Ono što mu prethodi je „traženje ruke“ očeve kćeri te crkveno vjenčanje prilikom kojeg jedan muškarac (otac) prati svoju kćer do oltara, gdje će je preuzeti drugi muškarac (njen budući suprug). U ovom se primjeru veoma jasno odražava razmjena žena o kojoj je, komentirajući Lévi-Strausovu teoriju, pisala Žarana Papić. Preuzimanje muškog prezimena nije običaj koji se prakticira samo u Hrvatskoj, nego – prema dostupnim internetskim izvorima – i u drugim zemljama poput Velike Britanije, Australije, Novog Zelanda, Irske, Indije, Japana, Kanade ili Sjedinjenih Američkih Država. Štoviše, postoje i mjere kojima se sprječavaju prakse koje pokušavaju ukinuti patrijarhalnu normu: tako, primjerice, u nekim saveznm državama SAD-a muškarcima još uvijek nije dozvoljeno promijeniti vlastito prezime, odnosno preuzeti prezime supruge (Slade, 2015: 336).

Oblikovanje takvog običaja povezano je s uvođenjem prezimena, koje se u različitim kulturama počelo upotrebljavati u različitim vremenima, a u suvremenim zapadnim kulturama od približno 11. stoljeća nadalje, zbog povećane potrebe za dodatnom mogućnošću međusobnog raspoznavanja članova i članica unutar neke zajednice. S obzirom da je u vremenu uvođenja prezimena u zapadne kulture postojala pretpostavka da su žene u braku pod zaštitom i autoritetom svojih suprugova, činilo se logičnim da će žene nakon ulaska u brak uzimati njihovo prezime (Slade, 2015: 338). Ta se tradicija dugo održala, a ono što ju je pratilo, konkretno u SAD-u, bio je zakon prema kojem je samo žena koja je nakon ulaska u brak preuzela suprugovo prezime mogla koristiti pravo glasanja na izborima, voziti automobil, imati putovnicu, biti plaćena ili imati bankovni račun (Noordewier i sur., 2010: 17). Prva žena koja je u SAD-u zadržala svoje djevojačko prezime bila je Lucy Stone (1818.-1893.), borkinja za ženska prava, a ušla je u brak 1855. godine. Nakon njene smrti poznate su feministkinje 1921. godine pokrenule *Lucy Stone League* da bi pomogle ženama u braku

održati svoj identitet vezan za njihovo djevojačko prezime, no unatoč tome ta odluka u vezi zadržavanja prezimena nije bila česta sve do 1970-ih godina (Goldin i Shim, 2004: 143), kada su se žene u pokretu za ženska prava zauzele za izmjenu zakona vezanog za odlučivanje o vlastitom prezimenu (Slade, 2015: 338).

Ono što je žene potaklo na taj pokret shvaćanje je imena i prezimena dijelom vlastita identiteta. Kao što navode Noordewier i suradnici/e (2010: 17), u mnogim se kasnijim istraživanjima pokazalo da su imena i prezimena uistinu povezana s identitetom te da većina žena i muškaraca svoja imena i prezimena smatra vrijednima. Ako su imena i prezimena ljudima toliko vrijedna, postavlja se pitanje zašto žene i dalje odabiru preuzimati suprugovo prezime nakon ulaska u brak (Noordewier i sur., 2010: 18). Također, ta se tradicija održala unatoč kulturnim promjenama kao što su sve veća zaposlenost žena i sve uobičajenija rodna neutralnost u jeziku (Ceynar i Stewart, 2014: 65). Tako je, primjerice, 2001. godine u SAD-u otprilike 94% žena nakon ulaska u brak preuzelo suprugovo prezime (Gooding i Kreider, 2010, prema Ceynar i Stewart, 2014: 65), dok je samo 18.5% visokoobrazovanih žena nakon ulaska u brak zadržalo svoje djevojačko prezime (Goldin i Shim, 2004: 150).

Rezultati nekih istraživanja pokazali su da žene preuzimaju prezimena svojih supruža većinom zbog tradicije, osjećaja zajedništva u obitelji te zbog društvenih normi (Noordewier i sur., 2010: 18). Neke žene na promjenu prezimena nakon ulaska u brak gledaju kao na oblikovanje novog identiteta njih kao udanih žena (Kline, Stafford i Miklosovic, 1996 prema Ceynar i Stewart, 2014: 65). Mnoge žene preuzimaju suprugovo prezime iz razloga da pokažu svoju privrženost suprugu i braku, a neke žene uopće ni ne razmišljaju o nekoj drugoj opciji osim preuzimanja suprugova prezimena (Boxer i Gritsenko, 2005, prema Ceynar i Stewart, 2014: 65). S druge strane, žene koje zadržavaju svoje djevojačko prezime ili dodaju suprugovo na svoje to rade iz razloga što svoje prezime smatraju dijelom njihova identiteta (Hoffnung, 2006, prema Noordewier i sur., 2010: 18).

Kao što navode Noordewier i suradnici/e (2010: 18), ljudi često prezimena žena koje su u braku koriste kao signal koji upućuje na njihove druge karakteristike. Rezultati tih istraživanja pokazala su da ljudi žene koje preuzimaju suprugovo prezime smatraju brižnijima, ovisnijima, osjećajnijima, manje inteligentnima, manje kompetentnima i manje ambicioznima u usporedbi sa ženama koje su nakon ulaska u brak zadržale svoje djevojačko prezime. Važno je napomenuti da su ovo karakteristike koje drugi ljudi *vežu* uz takve žene te da to nisu njihove „prave“ karakteristike. U prosjeku, žene koje su preuzele suprugovo

prezime su mlađe u trenutku ulaska u brak, imaju niži stupanj obrazovanja, često su religiozne i imaju djecu, za razliku od žena koje nakon ulaska u brak zadrže svoje djevojačko prezime te koje često imaju feminističke stavove (Hoffnung, 2006, prema Noordewier i sur., 2010: 18).

Iako su – u nedostatku hrvatske znanstvene literature na temu – prethodno izneseni primjeri i zaključci uglavnom iz literature koja se odnosi na stanje u SAD-u, može se ustvrditi da postoje stanovite paralele s tim stanjem u različitim zemljama zapadnog kruga, pa tako i u Hrvatskoj.

Valja pritom primijetiti da Obiteljski zakon u Hrvatskoj, kad je riječ o ulasku u brak, načelno pruža jednake mogućnosti vezane za prezime i ženama i muškarcima, i to:

1. Zadržavanje djevojačkog/momačkog prezimena
2. Dodavanje prezimena supruga/e na djevojačko/momačko prezime
3. Preuzimanje prezimena supruga/e¹

No, unatoč ovakvoj načelnoj jednakosti žena i muškaraca pred zakonom u Hrvatskoj u pogledu promjene ili zadržavanja prezimena pri ulasku u brak, u društvenoj je praksi situacija drugačija. Naime, već prema tome što razmjerno mali broj žena nakon ulaska u brak dodaje suprugovo prezime na svoje djevojačko, može se zaključiti da žene i dalje nakon ulaska u brak najčešće preuzimaju prezimena svojih supruga. Ovakav bi zaključak trebalo potkrijepiti zasad nedostupnim statističkim podacima, a pritom bi osobito zanimljive bile studije koje bi upućivale na to kako se povijesno kretala praksa zadržavanja ženina djevojačkog prezimena ili dodavanja suprugova prezimena na ženino djevojačko nakon ulaska u brak. Takvim bi se podacima potvrdila ili opovrgnula proširena uvjerenja da su žene iz mlađih generacija i visokoobrazovane žene sklonije zadržati prezime nakon ulaska u brak.

Neovisno o ovakvim statističkim podacima i potvrdama, postavlja se pitanje koji je razlog tome što žene preuzimaju suprugovo prezime ili zadržavaju prezime koje su nosile prije ulaska u brak? Drugim riječima, bilo bi važno na kvalitativnoj razini istražiti i utvrditi što ženama znači preuzimanje suprugova prezimena ili zadržavanje djevojačkog prezimena, kao i kakvo je njihovo iskustvo života u braku s novim, tj. suprugovim prezimenom s jedne strane, ili pak zadržanim vlastitim prezimenom s druge strane. Takve spoznaje pomogle bi utvrditi što se zapravo krije iza prezimena, odnosno kako to što se iza njega krije doživljavaju

¹ Dio iz Obiteljskog zakona koji je vezan za prezime nakon ulaska u brak žena i muškaraca nalazi se u [Prilogu 1.](#)

žene. S obzirom na to da na hrvatskom jeziku nije pronađena literatura na ovu temu, istraživanje o čijim se rezultatima izvještava u nastavku rada bilo je pokušaj doprinosa početnih kvalitativnih empirijskih spoznaja o njoj.

4. Istraživačka pitanja

U svrhu ovog istraživanja oblikovano je pet istraživačkih pitanja kojima se nastojala početno obuhvatiti istraživana tema:

- 1) Zašto istraživane žene nakon ulaska u brak odlučuju zadržati, odnosno promijeniti prezime?
- 2) Što istraživanim ženama znači prezime?
- 3) Kako istraživane žene doživljavaju reakcije njima bliskih ljudi i okoline na njihovo prezime nakon ulaska u brak?
- 4) Kakva su iskustva istraživanih žena vezana za davanje prezimena vlastitoj djeci?
- 5) Kako istraživane žene danas vide odluku o vlastitom prezimenu nakon ulaska u brak?

5. Metodologija

U ovom istraživanju sudjelovalo je 10 sugovornica, od kojih su tri sugovornice nakon ulaska u brak zadržale svoje djevojačko prezime, četiri imaju dva prezimena, a tri su preuzele suprugovo prezime. Sugovornice potječu iz različitih generacija (rođene između 60-ih i 90-ih godina 20. stoljeća) i različitih mjesta odrastanja (jedan veliki i dva manja grada u Središnjoj Hrvatskoj te jedan grad srednje veličine u Primorskoj Hrvatskoj). Jedna se skupina sugovornica kreće u akademskim krugovima za koje je karakteristično ravnopravnije ophođenje prema ženama, za razliku od druge skupine sugovornica, koje se kreću u tradicionalnijim krugovima. Sugovornice koje se kreću u akademskim krugovima najčešće su profesorice u srednjoj školi ili profesorice na fakultetu. Poslovi sugovornica koje se kreću u tradicionalnim krugovima variraju od kućanskih poslova, preko rada u osiguranju, pa do rada u uredu ili banci.

Istraživanje se provodilo od kraja ožujka do sredine kolovoza 2018. godine, uglavnom na lokacijama ili u blizini lokacija na kojima sugovornice žive. U istraživanju je korištena metoda polustrukturiranog intervjua na prigodnom uzorku od 10 sugovornica. Protokol za intervjue sastojao se od otvorenih pitanja i potpitanja, koja proizlaze iz već navedenih pet istraživačkih pitanja. Detaljni prikaz protokola nalazi se u [Prilogu 2](#). Intervjui sa sugovornicama bili su različitog trajanja, u rasponu od 15 minuta do dva sata. Osam intervjua obavljeno je putem razgovora uživo. Dva intervjua nisu mogla biti obavljena uživo, zbog odlaska jedne sugovornice (S_10) na ljetovanje te zbog boravka druge sugovornice (S_9) u inozemstvu. Od ta dva intervjua, jedan je obavljen putem elektroničke pošte (S_10), a drugi putem telefonskog razgovora pomoću aplikacije *Whatsapp* (S_9), uz snimanje razgovora pomoću drugog mobitela. Protokol poslan putem elektroničke pošte prilagođen je na način da su dodana i moguća potpitanja na koja bi bilo dobro imati odgovor. Prilagođeni protokol nalazi se u [Prilogu 3](#). Sve audio snimke su transkribirane te nakon toga ručno kodirane i analizirane. Kodna lista nalazi se u [Prilogu 4](#).

6. Rezultati i rasprava

U ovom se poglavlju rada iznosi prikaz rezultata i rasprave na sljedeće teme: (1) Proces odluke vezan za prezime žene nakon ulaska u brak; (2) Značenje prezimena; (3) Reakcije bliskih ljudi i okoline na odluku vezanu za prezime; (4) Proces odluke o prezimenu djeteta i (5) Zadovoljstvo odlukom u vezi prezimena. Građa povezana s pojedinim temama donosi se u zasebnim dijelovima poglavlja, a stanovite relacije među odgovorima i sumiranja njihovih implikacija iznose se u zaključku rada.

6.1. *Proces odluke vezan za prezime žene nakon ulaska u brak*

Prvo istraživačko pitanje odnosi se na proces odluke vezan za prezime žene nakon ulaska u brak, a uključuje razloge njihove odluke te suprugovo mišljenje o odluci. Kada su u pitanju razlozi odluke o njihovu prezimenu, sugovornice koje su zadržale svoje djevojačko prezime (S_1, S_8 i S_10) kao razlog najčešće navode shvaćanje vlastitog djevojačkog prezimena kao dijela identiteta:

...s jedne strane sam već bila formirana u svojim... imala sam... znači 34 ili 35 godina, i to moje ime i prezime je jednostavno bilo ključan dio mog identiteta. I kad sam uopće razmišljala o tome da bih sad se nekako drugačije zvala, to mi je bilo jako čudno. Ahm... već sam se na neki način i kroz to prezime profesionalno afirmirala. (S_1: 2. str.)

Ime i prezime jesu znak raspoznavanja među ljudima, ali prezimena mogu biti povezana i s podrijetlom i životnim postignućima osobe, a mogu se koristiti i radi označavanja pripadnosti nečemu ili nekome. Sve to čini identitet, a dijelom identiteta valja shvatiti i sve što osoba sama želi upisati u vlastiti identitet, a što se može izraziti imenom i prezimenom. Ako su pojedinci/ke vrlo vezani za svoje ime i prezime te ako ih shvaćaju simbolom vlastitog identiteta, teško ih se odriču u određenom životnom trenutku (Hoffnung, 2006 prema Noordewier i dr., 2010: 18), što su u ovom istraživanju pokazale i dvije sugovornice koje su nakon ulaska u brak zadržale svoje djevojačko prezime (S_1 i S_8). Jednoj je sugovornici (S_1), uz to što joj prezime predstavlja dio identiteta koji povezuje sa svojim životnim postignućima, zadržavanje prezimena postalo važno pitanje otkad se na studiju sociologije susrela s feminizmom. Drugim riječima, zadržavanje djevojačkog prezimena shvatila je kao politički čin kojim pokazuje da je ravnopravna u svojoj vezi s partnerom.

Dvije sugovornice (S_8 i S_10) su navele kao razlog zadržavanja svog prezimena planiranje odlaska u inozemstvo ubrzo nakon vjenčanja i stoga nedostatak vremena za mijenjanje dokumenata, s time da je jedna od njih (S_8) oduvijek htjela zadržati svoje djevojačko prezime, dok je druga ustvrdila da je u potpunosti ravnodušna prema prezimenima općenito (S_10). Kod obje sugovornice dodatan je razlog zadržavanja prezimena odbojnost prema birokraciji i mijenjanju dokumenata:

Pa prvotni razlog je bio to šta smo trebali odselit' pa ne bi stigli mijenjat' papire radi prezimena i papira, i nisam morala mijenjat' normalno dokumente i sve, a i nisam htjela promijenit' zapravo svoje prezime pa je bio još jedan plus (smijeh). (S_8: 1. str.)

Nisam htjela komplicirati situaciju oko puno unaprijed kupljenih avio-karata, pa sam si rekla: „Možda poslije...“. Onda pomisliš na promjenu svih dokumenata i kartica te brzo odustaneš. (S_10: 1. str.)

Razlog ovih dviju sugovornica (S_8 i S_10) koje su zadržale svoje djevojačko prezime više je praktične prirode, iz čega se može vidjeti da zadržavanje djevojačkog prezimena nije nužno politički čin te da odluka može biti donesena iz raznih razloga.

Tri sugovornice (S_2, S_3 i S_5) koje su dodale suprugovo prezime na svoje djevojačko kao razlog takve odluke navode svoje djevojačko prezime kao dio identiteta, odnosno povezanost s roditeljima, a dodavanje suprugova prezimena smatraju simbolom povezanosti sa suprugom:

To moje djevojačko prezime, budući da ga nosim cijeli život, nekako mi predstavlja dio identiteta... (...) to je doslovno obilježje jednog plemena, i nekako mi je bilo normalno – to sam ja. I onda na to mogu ja samo dodati još jedno prezime jednog čovjeka kojeg cijenim... (...) U mom prezimenu nema crtice, ja sam ti uvijek za neke slobode pa mi je, ovaj... ta crtica mi samo stvara nekakav odnos i korelaciju, ja to tako vidim... pa nek' je bez! Eto. Tako mi je ljepše i bolje. (...) ... nisam mislila nikad ostavit' baš svoje, jer ono, udajem se, znači, jednim dijelom se i predajem malo (smijeh), pa sad, ovaj... nekako mi je bilo to... podrazumijevalo se da ne ostavljam samo svoje. (S_2: 1., 6. i 7. str.)

Pa nekako mi je... ne znam, to moje prezime ko i ulica stanovanja, ko i onaj prvi broj telefona... (...) znam da mom ocu, recimo to jako drži do prezimena, do svojih korijena, a onda nekako u čast njemu, znam da njemu to znači, onda i nekako... neka njegova prisutnost uz mene, koja će ostati i kad njega ne bude. (...) a onda kao to drugo [prezime] pa „Hajde, zašto ne?“... ono, može. Bez puno razmišljanja. (...) Kao, sad smo nas dvoje, ajmo onda... i tako to. (S_3: 2. str.)

Sugovornice koje su dodale suprugovo prezime na svoje djevojačko, a koje navode ovaj razlog odluke, identitet više povezuju sa svojim podrijetlom, nego sa svojim životnim postignućima. One djevojačko prezime smatraju poveznicom s roditeljima ili, kao što je to slučaj kod jedne sugovornice (S_3), poveznicom s ocem. Iz ovoga se može vidjeti da se podrazumijeva da je obiteljsko prezime zapravo očevo prezime te se može pretpostaviti da je to uobičajeno u tradicionalnim krugovima. Iz riječi sugovornice S_2 može se, pak, vidjeti da se u tradicionalnim krugovima neravnopravnost između žena i muškaraca smatra nultom

pozicijom. Ovo se može iščitati iz dijela izjave sugovornice u kojem ona preuzimanje muškog prezimena na neki način smatra predajom, dok se – rukovodimo li se takvom logikom – muškarci ne predaju jer ne preuzimaju žensko prezime.

Vezano za izostavljanje crtice između dva prezimena, jedna sugovornica koja ima dva prezimena (S_4) komentirala je takvu odluku:

Čak mi je zanimljivo da se to opisuje kao samostalnost, je l', odvojeno, bez crtice. Mislim, zašto onda dodajemo? Zašto pristajemo na tu normu dodavanja, da mi kao žene dodajemo muško prezime? (...) pokušaj upisivanja nekakve emancipacije, slobode u tome je... s moje strane gledano, jako čudan (smijeh). To je olakšanje samom sebi. „Ja ne podliježem tim normama. Ja nekako unutar dozvoljenog pokazujem da imam problem“... (...) A izvan toga, izać van – ne, ne. (S_4: 34.-35. str.)

Ista sugovornica svoju odluku o prezimenu smatra rezultatom uobičajene prakse tog vremena i kruga u kojem se kretala. Odrastala je tijekom razdoblja socijalizma kada se vjerovalo u ideju progresa te u ravnopravnost između žena i muškaraca, a kretala se u akademskim krugovima:

Nije bila odluka. (...) Bilo je vrijeme kad je manje-više to bilo uobičajeno. Ne znam zapravo nijednu svoju kolegicu koja nema dva prezimena (smijeh). (...) Nije dolazilo u obzir da se odričem svog, ali nije bio emancipatorski čin, to je sigurno. Bio je normalan. Ili iz nekih mojih uvjerenja ideoloških da smo ravnopravni (smijeh), koje nije postavljalo u pitanje da to što trebam dodat' njegovo me već postavlja u neravnopravnu poziciju. (S_4: 2. i 35. str.)

Iz ovog se citata može vidjeti da je sugovornica u trenutku ulaska u brak donijela odluku iz inercije te da je dodavanje suprugova prezimena na djevojačko bilo uobičajeno u sredini u kojoj se kretala. Međutim, nakon što se počela baviti rodnom tematikom, postala je svjesna da preuzimanje suprugova prezimena može predstavljati neravnopravnost između žena i muškaraca, ako i muškarac ne preuzme ženino prezime.

Odluke svih sugovornica koje su preuzele suprugovo prezime (S_6, S_7 i S_9) rezultat su kulturne inercije drukčije od one opisane u slučaju sugovornice S_4. U ovim slučajevima inercija je prisutna zbog tradicije i očekivanja od sredine u kojoj su sugovornice odrastale:

...vjerojatno mi je bilo lakše da uđem u tu kolotečinu kak' su svi radili i kak' većina radi, da jednostavno to prihvatim i... a da ne razbijam sad nešto što je bilo do tad i u mojoj obitelji uobičajeno i u muževljevoj obitelji uobičajeno... ne znam za nijedan primjer da je žena ostavila svoje prezime, tak' da sam vjerojatno ono... linijom manjeg otpora, bez puno razmišljanja. (S_7: 5. str.)

... mislim da mi je uvijek bilo u glavi, automatski, da ću se ja prezivati ko moj muž, znaš... Osim, i onda kad mi je matičar reko da... zapravo kad me pito kak' ću se prezivat', onda sam tek razmišljala o tome... jer sam shvatila da ima i drugih mogućnosti. (S_9: 4. str.)

Isti su rezultati dobiveni i u inozemnim istraživanjima: žene preuzimaju suprugovo prezime zbog tradicije, društvenih normi i pritiska okoline (Noordewier i sur., 2010: 18) ili iz razloga što se to podrazumijevalo (Boxer i Gritsenko, 2005, prema Ceynar i Stewart, 2014: 65). Iz drugog citata vidljivo je da neke žene koje su odrasle u tradicionalnoj sredini uistinu podrazumijevaju da će nakon ulaska u brak preuzeti suprugovo prezime te da prezime nije pitanje o kojem se mnogo promišlja. Običaj preuzimanja muškog prezimena je toliko ukorijenjen da neke žene nisu ni svjesne koje sve mogućnosti vezane za prezime postoje.

Osim što je takva odluka rezultat kulturne inercije, sve tri sugovornice koje su preuzele suprugovo prezime (S_6, S_7 i S_9) donijele su takvu odluku iz razloga što smatraju da bi obitelj prema njihovoj definiciji trebala imati jedno prezime, odnosno nisu se htjele prezivati drugačije od svog supruga i djece:

A velim, i to kad, ne znam, ostaviš svoje prezime, ali opet mi se ne dopada da dijete, ne znam, ima onda očevo prezime, ili da ima moje prezime... mi smo ipak obitelj, mislim da bi trebali imat jedno prezime. (S_7: 5. str.)

Ženama koje donose takvu odluku prezime može imati ulogu spajanja, odnosno može biti simbol obiteljskog zajedništva, kao što su pokazali i rezultati dosadašnjih, inozemnih istraživanja (Noordewier i sur., 2010: 18). Na temelju rezultata tih istraživanja, može se ustvrditi da ovaj razlog reflektira tradicionalna uvjerenja uz koja su sugovornice odrastale, a prema kojima je prezime ono što povezuje obitelj. Iako je prezime samo vanjsko obilježje i kao takvo ne bi trebalo samo po sebi određivati jačinu povezanosti među ljudima, sugovornicama je važno da obitelj ima jedno prezime stoga što su internalizirale takva

tradicionalna uvjerenja. Ovaj razlog može se povezati sa značenjem koje novo prezime nosi za sugovornice koje su nakon ulaska u brak preuzele suprugovo prezime:

... to je moja obitelj koja ima to prezime i to su moja djeca koja imaju isto to prezime i... nekakvo jedinstvo, zajedništvo... (...) sigurno da sam vezana za svoje novo prezime. Jer to je sad moj život, to je sad nešto novo, i normalno da sam ga prihvatila onog trenutka kad sam ga uzela i to sam sad ja. (S_7: 4. i 9. str.)

Iz ovog citata može se vidjeti da sugovornicama obitelj koja nosi jedno prezime simbolizira međusobnu povezanost svih članova i članica te obitelji. U ovom slučaju, odabir prezimena je izraz potrebe za povezanošću s drugima te za pripadnošću nekome. Međutim, ono što se ovdje podrazumijeva, a što upućuje na odnose moći i neravnopravnost između žena i muškaraca, jest to da uvijek *muškarčevo* prezime povezuje sve pojedince/ke u jednu obitelj. Iako im novo prezime predstavlja zajedništvo, sve sugovornice su nakon razmišljanja o prezimenima pokazale svijest o tradiciji i mogućem dominirajućem značenju muškoga prezimena:

... sad recimo dok se njegov brat ženil, je bilo kao par puta nekaj, „Kaj, sigurno buš si zel ženino prezime?“ jer, kao, njegova je žena onak' malo, jača nego on, i ona kao je šef u vezi paaa, „Sad buš si sigurno uzel i njezino prezime“, kaj apsolutno implicira da ako si ti uzmeš muževo prezime, da si ti... da je onda on šef, znači... to je neka paralela? (smijeh). (S_6: 18. str.)

Za razliku od značenja koje novo prezime ima za sugovornice koje su preuzele suprugovo prezime, pet sugovornica – dvije koje su zadržale svoje djevojačko prezime (S_1 i S_8) i tri koje imaju dva prezimena (S_2, S_3 i S_5) – smatra da bi preuzimanje suprugova prezimena značilo gubitak identiteta:

...meni to doslovno zvuči ko da taj muž i njegova obitelj odsad nadalje tebe posjeduju na neki način... (...) na neki način bih imala taj osjećaj da, ono, makivam sve veze sa prošlim životom, s obitelji, sa svima i da sad ajmo reć' pripadam drugoj totalno obitelji, i ajmo reć' ko da si neko drugi, mislim, ipak ti to daje neki identitet i to... (S_8: 9. str.)

A to bi za mene značilo... Paa, zapravo da sam se odrekla jednog dijela sebe. Znači sve ono kaj sam bila godinama prije njega, to bi zapravo za mene propalo u vodu. (S_5: 7. str.)

Međutim, jednoj sugovornici koja je zadržala djevojačko prezime, pitanje preuzimanja suprugova prezimena nakon ulaska u brak sasvim je nevažno i ravnodušna je spram toga:

To što sam ostavila svoje prezime ne predstavlja mi ništa posebno, u drugim okolnostima bih ga možda i promijenila. Nemam odbojnost prema toj mogućnosti – znači da bih slijedila tradiciju prema kojoj sam poprilično ravnodušna. (S_10: 2. str.)

Što se tiče povezanosti supruža s odlukom o promjeni ili zadržavanju djevojačkog prezimena, sve sugovornice tvrde da su se njihovi supružnici složili s njihovom odlukom u tom pogledu. Većina sugovornica navodi da je njihovim supružnicima pitanje prezimena bilo potpuno nevažno te da bi jednako reagirali na svaku opciju u vezi njihova zajedničkog prezimena ili prezimena svojih supružnika:

...matičar nam je čak ponudio da možemo odabrat' neko novo prezime, i čak da može suprug preuzeti moje prezime, i supružniku bi to čak bilo sve ok, on je sve pustio na meni. Reko je da on čak bi mogao isto uzeti moje prezime... da sam ja to htjela. (S_9: 1. str.)

Iako većina sugovornica u ovom istraživanju smatra da je mnogim muškarcima – bar kad je riječ o njihovim supružnicima – pitanje prezimena poprilično nevažno, moglo bi se ustvrditi da takva izjava zapravo izražava nespremnost na daljnje promišljanje teme. Nespremnost se očituje u tome da žene i dalje najčešće preuzimaju supružnikovo prezime nakon ulaska u brak, što bi ipak značilo da žene i dalje u sebi nose internalizirane norme patrijarhalnog društva. Internalizirane norme mogu se vidjeti u gornjem citatu, u dijelovima u kojima sugovornica koristi riječ *čak*: „Matičar nam je *čak* ponudio da možemo odabrat' neko novo prezime“, „i *čak* da može suprug preuzeti moje prezime“, „supružniku bi to *čak* bilo sve ok“, „reko je da on *čak* bi mogao uzeti moje prezime“ [kurziv dodan]. Iz korištenja ove riječi može se iščitati što se u sugovorničinoj tradicionalnoj sredini podrazumijeva (da žena preuzima muško prezime) te što se ne podrazumijeva (da muškarac pristaje preuzeti žensko prezime). Iz citata je vidljivo da – iako su žene i muškarci zakonski u istom položaju, jer im

se pružaju načelno iste mogućnosti glede prezimena – u praksi nejednakosti i dalje postoje. Na temelju navedenog primjera moglo bi se, nadalje, zaključiti da nisu samo muškarci odgovorni za održavanje patrijarhata, nego i žene, kao i to da se takvo održavanje ne odvija nužno svjesno, nego praćenjem tradicije bez preispitivanja, kao u navedenom primjeru.

Dvije sugovornice, jedna koja je preuzela suprugovo prezime (S_6) i druga koja ima dva prezimena (S_5), smatraju da bi njihovim supruzima bilo žao da su one odlučile zadržati svoje djevojačko prezime i ne uzeti njihovo:

On ima u sebi taj jedan...(..) tradicionalistički stav temeljen na njegovom odgoju. (...) mislim da bi mu bilo žal da ja nemam njegovo prezime. Mislim da bi mu bilo žal. Ahm, prvenstveno zbog njegovog unutarnjeg osjećaja, ali mislim da i zbog toga kaj se to svejedno kod zajednice gleda kao, ono, „Kaj, ne voli te dovoljno da bi uzela tvoje prezime?“. (S_6: 6. str.)

Da sam htjela zadržati samo svoje, možda bi mu bilo malo krivo, pa ipak smo u braku, mislim ipak... ne znam, mi smo to potpisali i tak' se osjećam, kakaj ne uzet' njegovo...? (S_5: 3. str.)

Ovakva reakcija muškarca, koju sugovornica S_6 pripisuje „tradicionalističk[om] stav[u]“ može se tumačiti kao rezultat tradicionalne sredine u kojoj je odrastao i onoga što se podrazumijeva da će žena napraviti u trenutku kada ulazi u brak s muškarcem. Može se također pretpostaviti da udio utjecaja na ovakvu reakciju zasigurno ima i pritisak koji bi muškarci osjetili od strane zajednice nakon što bi njihove supruge odlučile zadržati samo svoje djevojačko prezime.

Utjecaj okoline i tradicije može se vidjeti kod sugovornice S_5 koja ima dva prezimena i koja smatra da bi bilo neuobičajeno da muškarac preuzme prezime svoje supruge jer to nije *njegovo* podrijetlo, što upućuje na to da se podrazumijeva da će žena preuzeti prezime svog supruga, iako je jasno da niti *njegovo* prezime ne predstavlja *njezino* podrijetlo:

Pa... ne znam je l' bi bila opcija da muž stavi moje djevojačko na svoje. To nije nešt' šta on prenosi odnekud... zašt' bi on sad uzeo moje prezime? (S_5: 9. str.)

Većina sugovornica tvrdi da nisu sa svojim supruzima razgovarale o tome želi li on preuzeti njihovo prezime, a dvije sugovornice navele su da bi trebale imati vrlo dobar razlog da bi suprug pristao promijeniti svoje prezime nakon ulaska u brak:

Sigurna sam da mu je bilo potpuno svejedno. Kada bih mu dala neki jako pametan i važan razlog da uzme moje prezime, uzeo bi ga. (S_10: 2. str.)

Mislim da moj suprug definitivno ne bi uzeo moje prezime, ali isključivo iz razloga kaj je on stvarno tradicionalist. Njemu bi to jednostavno bilo protuprirodno. (...) on bi to mogel napraviti jedino ako bi našel neki način da on to objasni. A ako mu ti ne daš realne argumente da to objasniš – teško. (S_6: 19. str.)

Ovdje se također vidi da se preuzimanje muškog prezimena smatra neutralnom odlukom, odnosno odlukom koja se podrazumijeva u tradicionalnoj sredini. U takvoj sredini podrazumijeva se da muškarac ne mora imati dovoljno dobar razlog da bi zadržao svoje prezime, dok žena mora. S druge strane, muškarac mora imati dovoljno dobar razlog da bi preuzeo ženino prezime, dok žena ne mora da bi preuzela prezime muškarca. Iz ovoga jasno proizlazi da se u tradicionalnoj sredini muško prezime smatra više vrijednim od ženskog prezimena.

Sugovornica S_4, koja ima dva prezimena, tvrdi da je mnogo lakše izvan Hrvatske donijeti odluku koja se na neki način protivi tradiciji:

... znači, takav stav je u potpunosti skoro pa nemoguć izvan imaginarija ljudima, da bi muškarac preuzeo ženino... (...) mislim da bi to obitelj doživjela kao izuzetno veliki udarac. Puno lakše to ljudi naprave kad se odvoje. Svi ovi koji su promijenili prezime u neko drugo su zapravo izvan Hrvatske, al' su Hrvati, je l'. Koje ja znam. Ne znam ih da su... koji su tu ostali. (S_4: 34.-35. str.)

Iz ovog se citata može vidjeti da osoba, iako je odrastala u tradicionalnoj sredini, može donijeti drugačiju odluku u vezi prezimena kada se nalazi u drugačijoj sredini, bilo da je to slučaj u kojem muškarac preuzima ženino prezime ili pak uzimanje trećeg prezimena pri ulasku u brak. Sugovornica S_4 implicira da je razlog drugačijoj odluci to što se u drugačijoj

sredini ljudi osjećaju dovoljno slobodno da odluče kako žele, ako se nalaze u zemlji koja prihvaća različitosti.

6.2. Značenje prezimena

Drugo se istraživačko pitanje odnosi na značenje prezimena, a uključuje značenje djevojačkog prezimena te značenje prezimena općenito. Kada je u pitanju značenje njihova djevojačkog prezimena, sugovornice koje su zadržale svoje prezime nakon ulaska u brak (S_1, S_8 i S_10) smatraju da je njihovo djevojačko prezime dio njihova identiteta, a isto smatraju i tri sugovornice koje imaju dva prezimena (S_2, S_3 i S_5). Iste sugovornice imaju jednako mišljenje i o značenju prezimena općenito:

To mi je kao dio identiteta. Mislim cijeli život, ono, naviknut si i sve, pa onda, ono, em je čudno, em ne vidim razlog zašto ljudi uopće mijenjaju prezime, mislim, nema to nikakve veze. (S_8: 2. str.)

Uvijek me svi znaju po tom prezimenu. Sve koje sam upoznala znaju me po tom prezimenu. (S_5: 2. str.)

Pet sugovornica – tri koje imaju dva prezimena (S_2, S_3 i S_5) i dvije koje su preuzele suprugovo prezime (S_7 i S_9) – vežu svoje djevojačko prezime uz podrijetlo te smatraju da je ono simbol povezanosti i pripadanja „staroj“ obitelji:

... dosta se u tom kraju [prezime] vezuje uz... baš uz ta nekakva plemena... (...) mjesto otkud mi tata dolazi ima baš zaseok koji nosi moje djevojačko prezime. Znači možemo se čak i locirati. (...) Zgodno mi je to, bitno mi je to, važno mi je to, lijepo mi je to... znat' nešto o sebi, o svojim korijenima... (S_2: 2. str.)

... pa to je isto kao pripadanje nekoj obitelji. Dok sam bila mala, nosila sam to prezime i živjela sam s tim ljudima koji se isto prezivaju i mi smo bili obitelj, i kao neka pripadnost. Pripadnost nekoj obitelji. (S_9: 2. str.)

Iz ovih citata može se vidjeti važnost podrijetla i pripadanja navedenim sugovornicama. Potreba za spoznajama o vlastitoj prošlosti i potreba za pripadanjem

karakteristike su ljudi kao društvenih bića, a prezime kao simbol podrijetla i pripadanja dio je tradicije. S druge strane, često se zaboravlja da bi, kada ne bi bilo prezimena, podrijetlo i pripadanje i dalje postojali, upravo iz razloga što je prezime samo vanjsko obilježje, kao što smatraju sugovornice S_3, S_4, S_6 i S_10. Sugovornica S_10, koja je zadržala svoje djevojačko prezime, tvrdi da bi se i dalje osjećala jednako kada bi uzela neko deseto prezime te ga zapravo smatra „svojevrsn[om] ambalaž[om]“. Sugovornica S_6, koja je preuzela suprugovo prezime, tvrdi da joj njeno djevojačko prezime ništa ne znači te da joj nije bitno, što tvrdi i sugovornica S_4, koja ima dva prezimena i koja također smatra da prezime kao takvo nije bitno, ali da bi u današnjem društvenom kontekstu zadržavanje djevojačkog prezimena trebalo biti važno kao politički čin:

Znači, ja nemam odnos prema tome [prezimenu], ali sad mi znači više instrumentalno, znači ja ga sad više zadržavam u smislu svog stava. Ja s tim izražavam određeni stav prema problemima u društvu. Znači ne meni osobno da mi nešto znači, al' ovo je više... princip. Namjerno... koji ja izražavam. (...) Danas ovo u vezi mog prezimena je statement. U današnjem društvu, u današnjoj Hrvatskoj... ali tad nije bio. (S_4: 5. i 19. str.)

I konačno, sugovornici S_3 prezime je također u potpunosti nebitno te ga ne povezuje s brakom i obitelji:

Pa to mi se činila totalno nebitna stvar, zašto? Koje sad prezime? Zašto prezime? Kao da je to bitno. Totalno neka sporedna stvar koja se tražila od mene da odlučim u tom nekom radosnom trenutku koji za mene nije imao veze ni s papirima ni sa podacima. (S_3: 3. str.)

Tri sugovornice koje su preuzele suprugovo prezime (S_6, S_7 i S_9) smatraju da je prezime općenito simbol pripadanja i povezanosti s određenim osobama. U trenutku kada preuzmu novo, tj. suprugovo prezime, ono znači povezanost s osobama koje do tada nisu bile u njihovom životu te u tom slučaju novo prezime simbolizira „novi život“ koji sa sobom nosi drugačija iskustva:

...to je neki identitet, tebe kao neke jedinke, ne znam, gdje pripadaš... 'ko ti je obitelj. (...) Mislim da više nismo toliko obitelj koja je bila povezana i koja je bila jedna cjelina. Onog trena kad sam se ja udala, ja sam se osjetila ko da...

ja više potpuno tu ne pripadam. Ko da sam neki drugi dio koji raste za sebe (...) ko da ja sad počinjem život iznova na nekom drugom mjestu. (S_7: 4.-5. str.)

Slični rezultati su prikazani i u inozemnim istraživanjima: ulazak u brak ženama podrazumijeva oblikovanje novog identiteta (Kline, Stafford i Miklosovic, 1996 prema Ceynar i Stewart, 2014: 65). Međutim, postavlja se pitanje započinju li i muškarci „novi život“? Budući da većina muškaraca nakon ulaska u brak zadržava vlastito prezime, iz spomenute bi simbolike proizlazilo da oni ne započinju „novi život“. No, također se postavlja pitanje gube li žene koje preuzimaju suprugovo prezime poveznicu sa svojim „starim“ životom? Sugovornice koje su preuzele suprugovo prezime na to pitanje odgovaraju ovako:

... kako sad imam drugo prezime, ne osjećam se manje dio te obitelji, ali osjećam se kao da imam novu obitelj. Još jednu. (S_9: 2. str.)

Ovime se može zaključiti da se gubitkom djevojačkog prezimena ne gubi posve osjećaj povezanosti sa „starom“ obitelji, ali se ipak započinje „nešto novo“. Iz toga proizlazi da prezime može imati mnoštvo značenja, a ta značenja su pritom promjenjiva, odnosno imaju različito značenje u različitim životnim trenucima, što se pak razlikuje od osobe do osobe. Isto kao što se tijekom života mijenjaju ljudska iskustva, tako se mijenjaju i značenja. To se jasno može vidjeti u primjeru koji je spomenula sugovornica S_4, koja ima dva prezimena:

... znam jedan slučaj... (...) ona je odlučila zadržati muževljevo prezime, nakon što su se razveli, da bi imala isto prezime kao i djeca. (...) Ali... obzirom da se radi o jakoj feministici, mislim da ne pridaje tome... ovo se napravi više iz tih nekakvih... (...) znači, ovo je bio čin spajanja s djecom u obitelji, a ne s njim. Tak' da... okolnosti to mijenjaju, sam odnos spram... [prezimena]. (S_4: 39. str.)

U ovom je istraživanju takvo iskustvo imala i jedna sugovornica koja ima dva prezimena (S_3), a sličan primjer prijateljice mogla je navesti i jedna sugovornica koja je zadržala svoje djevojačko prezime (S_8). Iz gornjeg se citata vidi promjena značenja prezimena s obzirom na okolnosti – žene nakon razvoda odlučuju zadržati prezime bivšeg supruga iz razloga što žele imati isto prezime kao svoja djeca, a pritom im ne znači mnogo što imaju isto prezime kao i bivši suprug.

6.3. Reakcije bliskih ljudi i okoline na odluku vezanu za prezime

Nakon istraživačkog pitanja koje se bavilo značenjem prezimena za sugovornice, istraživanje se usmjerilo na to kako sugovornice doživljavaju reakcije njima bliskih ljudi i okoline na njihovu odluku vezanu za prezime. U ovom istraživanju to se odnosi na reakcije roditelja sugovornice, reakcije suprugovih roditelja te reakcije prijatelja/ica, poznanika/ca i kolega/ica na poslu.

Reakcije roditelja sugovornica koje su zadržale svoje djevojačko prezime (S_1, S_8 i S_10) različite su. Roditeljima sugovornice S_1 opcija zadržavanja prezimena bila je uobičajena, stoga nije bilo posebnih reakcija. Roditeljima sugovornice S_8 bilo je svejedno, no navela je čuđenje svog brata zbog odluke o zadržavanju prezimena nakon ulaska u brak. Reakcija čuđenja može se povezati s tim što je sugovornica odrasla u tradicionalnoj sredini te u obitelji koja je pratila tradiciju kada je u pitanju žensko prezime. Sugovornica S_10 je doživjela neodobravanje od strane svojih roditelja zato što je odlučila zadržati svoje djevojačko prezime.

Što se tiče sugovornica koje imaju dva prezimena (S_2, S_3, S_4 i S_5), u sva četiri slučaja roditeljima je bilo drago što su odlučile zadržati svoje djevojačko prezime i na to dodati suprugovo:

Moj je otac jako sretan zbog toga... al' da to radi žena od mog brata, bio bi jako nesretan. (...) Znači njemu to imponira na neki način što ja zadržavam to svoje prezime i što koristim svoje prezime. Mislim da on isto nikad nije upotrijebio moje drugo prezime. (...) vjerojatno on to gleda kao neki svoj uspjeh. Kak' je on mene odgojio, i da ja držim do obitelji. Ja to uopće ne radim iz tih razloga, al' on to vjerojatno tako doživljava, njemu je to super. (S_4: 5., 6. i 27. str.)

Iz priloženoga se vidi da očevi mogu imati, prema riječima sugovornice S_6, „licemjerni stav“ kada je u pitanju prezime njihove ženske djece. U nekim slučajevima očevi za svoju žensku djecu priželjkuju emancipaciju, dok tu istu emancipaciju ne priznaju suprugama svojih sinova, kao što je slučaj u gornjem citatu, ili pak svojim suprugama:

... bilo je podrazumijevajuće za mog oca da kad ja imam 18 godina da odmah idem na vozački... (...) da kad položim vozački odmah dobijem i auto... mama nema vozački. (...) oni su jako željeli emancipaciju za svoju žensku djecu. Ali se nisu mijenjali kroz svoj odnos u braku. (...) i naravno da su te neke stvari same žene reproducirale. Moja mama je uvijek željela bit' u toj poziciji na koju je djelomično prigovarala kad joj ne bi odgovaralo. (...) Znači njoj je to bilo normalno. Ona je naprosto nastavila raditi te stvari iako je moja mama cijeli život bila zaposlena žena i zarađivala financijski više od njega. (S_4: 21. str.)

Iz citata se može vidjeti da, osim muškaraca, i žene sudjeluju u održavanju patrijarhalnog poretka, iako su neke od njih posve emancipirane u ekonomskom smislu. Ovakvo se stanje može objasniti internalizacijom tradicionalnih uvjerenja o tome kakva bi „prava“ žena trebala biti i što bi trebala raditi. Sugovornica S_6, koja je preuzela suprugovo prezime, spomenula je da se žene često samo pomire sa situacijom jer misle da to tako mora biti:

Znaš kaj, jedna od mojih čestih rečenica je „Ja nisam nikad osjetila diskriminaciju“, ali to je takva notorna laž. Mislim, to sam sad onak' možda shvatila, onak' prvo kaj sam ti ispričala bilo je da čim sam se rodila, ja sam znala da sam ja jedno veliko razočaranje jer nisam muško. (...) Samo tata je bil razočaran. Mama mi je isto onak'... (...) da joj neko veli da se sad mora drugačije zvat', ona bi rekla „dobro“. (...) Ona je živjela u obitelji di je imala još brata i sestru. (...) ja točno vidim sad onak' kroz život da je ona oduvijek znala (...) sve da bude ostalo tom sinu, u njega se najviše ulagalo i ono... nekak', on je trebal naslijediti sve... cijelu lozu, a za žensku djecu se očekivalo da budu otišle nekam'. (S_6: 11., 3. i 4. str.)

Iz priloženog se citata vidi da se u patrijarhalnom kontekstu podrazumijeva da će muškarci imati prednost samo zato što su muškarci, a da žene to internaliziraju i, bar u nekim situacijama, smatraju „normalnim“. Zbog toga što se, u takvom kontekstu, neravnopravnost između žena i muškaraca podrazumijeva, žene često zapravo nisu svjesne da su diskriminirane. Osim toga, ako je u prošlosti, u tradicionalnom društvu, postojao običaj da žena nakon ulaska u brak dolazi u suprugovu kuću, tj. u kuću suprugovih roditelja, može se razumjeti zašto se tada očekivalo da žene preuzmu suprugovo prezime. No, danas kada više

nije toliko čest slučaj da žena odlazi u kuću suprugovih roditelja, postavlja se pitanje zašto žene i dalje preuzimaju prezimena svojih supruža.

Reakcije roditelja sugovornica koje su preuzele suprugovo prezime bile su očekivane: to je bila uobičajena odluka te nije bilo posebnih reakcija. No, jedna je sugovornica (S_7) napomenula da misli da suprugovi roditelji ne bi dobro reagirali kada bi ona odlučila zadržati svoje djevojačko prezime i ne preuzeti suprugovo prezime, odnosno prezime njegovih roditelja:

Pa možda im ne bi bilo drago... da nisam uzela njegovo prezime. (...) To je moje mišljenje sada kad ih malo više poznajem. (...) Zato kaj bi možda to mislili kao da se ja iz nekog razloga odričem njihovog prezimena... (...) Kao da na taj način ja ne želim njih prihvatit. (S_7: 2. i 13. str.)

Iz ovog se citata mogu vidjeti tradicionalna uvjerenja koja posjeduju roditelji supruža ove sugovornice. Njegovi su roditelji podrazumijevali da će supruža njihova sina preuzeti njegovo, odnosno njihovo prezime, te da će im time pokazati svoje prihvaćanje i odanost. Pritom nije tematizirano to da ovakvo rješenje nije pravedno jer se u toj situaciji jedino žena odriče svog prezimena i radi kompromis, dok s muškarčeve strane toga nema.

Roditelji supruža jedne sugovornice koja je zadržala svoje djevojačko prezime (S_1) nisu reagirali čuđenjem ili neodobravanjem. Budući da se i sugovornica i njen suprug kreću u akademskim krugovima, a njihovi roditelji nemaju tradicionalna shvaćanja, bilo je očekivano da neće biti posebnih reakcija od strane njihovih roditelja. Međutim, dvije sugovornice koje su zadržale svoje djevojačko prezime (S_8 i S_10), a potječu iz tradicionalnijih sredina, suočile su se s neizravnim neodobravanjem od strane suprugovih roditelja:

... njegov tata, moj svekar, on je pokazivao... I recimo, sad nedavno smo išli mijenjat' isto dokumente, jer smo se morali prijavit' u Zagrebu, znači sad baš s njim tamo stanujem i sve, i onda ono je bilo... „Pa možeš sad usput otić' odma' i promijenit' prezime“ (S_8: 6. str.)

Sugovornice koje imaju dva prezimena (S_2, S_3, S_4 i S_5) navode da se nitko od suprugovih roditelja nije miješao u njihovu odluku te da nitko nije pravio problem. Sugovornice koje su nakon ulaska u brak preuzele suprugovo prezime (S_6, S_7 i S_9) nisu

se suočavale s reakcijama neodobravanja od strane suprugovih roditelja, jer se u njihovoj tradicionalnoj sredini podrazumijeva da žene preuzimaju suprugovo prezime.

Pokazuje se da reakcije prijatelja/ica, poznanika/ca i kolega/ica, kao i reakcije roditelja, ovise o stavovima i uvjerenjima sredine u kojoj žive, o tradiciji i o tome što se smatra „normalnim“. Tako dvije sugovornice koje su zadržale svoje djevojačko prezime (S_1 i S_10) nisu doživjele posebne reakcije od strane svojih prijatelja/ica, poznanika/ca ili kolega/ica, jer se kreću u akademskim krugovima, gdje se smatra uobičajenim da žena zadržava svoje prezime ili da samo dodaje suprugovo prezime na svoje djevojačko:

... ljudi su me pitali hoću li ostavit' svoje prezime, jesam li ostavila, ono, kad bih rekla da sam se udala, onda „Aha, ovaj, kakvo ti je sad prezime?“ i ja bih rekla „Prezime je ostalo isto“ i nikada nisam imala neku reakciju... čuđenja. Mislim da... da ljudi koji nas poznaju, ahm, se ne bi iznenadili. (S_1: 5. str.)

Međutim, treća sugovornica koja je zadržala djevojačko prezime (S_8), a kreće se u tradicionalnijim krugovima, suočavala se s reakcijama čuđenja:

...svi koji god ono pitaju, tj. ili ne znaju, pa ja kažem da imam i dalje svoje prezime, ono, „Šta stvarno? Pa kak' to?“, baš su svi iznenađeni jako. Valjda je svima to neuobičajeno, pogotovo u ovim malim sredinama... (S_8: 7. str.)

Sugovornice koje su preuzele suprugovo prezime (S_6, S_7 i S_9) nisu se suočavale s reakcijama čuđenja ili neodobravanja od strane svojih prijatelja/ica, poznanika/ca ili kolega/ica, što je bilo i očekivano, s obzirom da su odrasle u tradicionalnoj sredini te su se odlučile za uobičajenu opciju koja se tiče njihovog prezimena nakon ulaska u brak.

6.4. Proces odluke o prezimenu djeteta

Kada žene odlučuju kako će se prezivati nakon ulaska u brak, često veliku ulogu može imati i pitanje prezimena koje će nositi djeca povezana s tom bračnom zajednicom. Sve sugovornice koje su zadržale svoje djevojačko prezime (S_1 i S_8) i sugovornice koje imaju dva prezimena (S_2, S_3 i S_5), a koje imaju djecu, odlučile su zajedno sa suprugom da će

djeca imati očevo prezime. Jedna sugovornica koja je zadržala svoje djevojačko prezime navodi kao razlog odluke osjećaj simboličke samostalnosti:

... kolko god to sad, ja mislim, može čudno zvučati, ali ja mislim da sam ja dosta jedna posvećena mama, al' mi se činilo kao da na neki način imam veći osjećaj samostalnosti, emancipacije, ako imam svoje prezime, i uz koje se ne vežu neka djeca (smijeh). (...) nekako mi se čini da je okej da [djeca] dijele isto prezime, a ne da kao jedan pripada jednom, a drugi drugom... (...) Naravno da svi, ono, oboje pripadaju nama, tako da nije to toliko bitno, ali čisto, čini mi se da bi to... da veću još zbrku neku (smijeh) u cijelu situaciju. (S_1: 8. str.)

U ovom slučaju, razlog otporu sugovornice prema tome da svoj osjećaj emancipacije veže uz majčinstvo očito je taj što se ono u tradicionalnim sredinama smatra najvažnijom svrhom u životu žene. U središtu njezina promišljanja je vlastiti „osjećaj samostalnosti, emancipiranosti“, koji se postiže distanciranjem na simboličkoj razini od vezivanja prezimena uz „nek[u] djec[u]“. Sugovornici se čini da je „nekako (...) okej da [djeca] dijele isto prezime“, ali odlučuje da to prezime bude suprugovo. Na ovom se primjeru vidi da unatoč sugovorničinom stavljanju emancipacije u prvi plan, ponovno dolazi do uvažavanja patrijarhalne norme u smislu davanja djeci očevog prezimena, što upućuje na to koliko je kompleksna problematika otpora patrijarhalnoj normi i kakve proturječnosti može sadržavati.

Druga sugovornica koja je zadržala svoje djevojačko prezime (S_8) kao razlog odluke navodi olakšavanje života svojoj djeci:

... ako nema isto ko majka, nikome ništa, ali ako nema kao otac, odmah svi „To mu nije tata“. (...) eto, da ne bi imao problema dok bude veći zbog tih zadirkivanja od okoline i svega. Eto, čist' da njemu bude lakše. Da se ne mora odmalena borit' s tim. (S_8: 19. str.)

Ova je sugovornica svjesna svoje tradicionalne sredine i njezina pritiska, pogotovo na djecu, stoga zajedno sa suprugom odlučuje djetetu dati očevo prezime. Sugovornice koje imaju dva prezimena (S_2, S_3 i S_5) kao razlog odluke najčešće navode praktičnost i jednostavnost:

... čisto iz praktičnih razloga, da im ne kompliciram život, još kad sam prošla tih par administrativnih zavrzlama s dva prezimena, rekla sam... „Ne trebaju

moja djeca to prolaziti“, neka oni imaju prezime po svome tati, nekako je to tradicija u našim krajevima. Nek' to tako bude, a kasnije hoće li dodat', hoće li staviti od, šta ja znam, supruga kćer, hoće li brisati i stavit' neko treće, to je sve na njoj, eto. (...) Mama ih rađa, zna se 'ko je mama. Neka tata bude siguran da imaju njegovo prezime (smijeh). I to je dobro za tog muškarca (smijeh). (S_2: 9. str.)

... odmah smo znali da će bit' njegovo prezime i to je to. Čemu da dijete ima dva prezimena (smijeh). (...) Odlučili smo se tako iz praktičnih razloga... (...) dijete se rodilo u braku, i on praktički nema poveznicu neku da je to [djevojačko] prezime prije imo... (...) ja to prezime imam iz sentimentalnih razloga, to je samo za mene. A moje dijete kasnije kad odraste može birat' pa si ga dodat' ako bude on to voljan... (S_5: 7.-8. str.)

U citiranim se izjavama vidi pristajanje na tradicionalno rješenje, odnosno na patrijarhalnu normu, koja podrazumijeva da djeca nastavljaju očevo, odnosno muško prezime. Neravnopravnost između žena i muškaraca u tradiciji najbolje se vidi u drugom citatu gdje se podrazumijeva da dijete ne dobiva prezime svoje majke jer je to djevojačko prezime te da dijete nema poveznicu s tim prezimenom, ali se s druge strane podrazumijeva da dijete dobije prezime svog oca, iako je jasno da nema poveznicu niti s tim prezimenom.

Sugovornice koje su preuzele suprugovo prezime (S_6, S_7 i S_9) iz očitih razloga nemaju problema oko odlučivanja u vezi prezimena djeteta. Međutim, bilo im je postavljeno hipotetsko pitanje. Kada bi sugovornice umjesto preuzimanja suprugova prezimena zadržale svoje djevojačko prezime nakon ulaska u brak te kada bi morale donijeti odluku oko toga koje će prezime imati djeca, sve sugovornice naglasile su da bi inzistirale na tome da djeca imaju oba prezimena:

Da sam zadržala svoje, a on svoje, onda bi dijete, po momu, imalo miks, obadva. (...) U svakom slučaju bih htjela da dijete nema prezime samo od jednoga, nego ima obadva. (...) To je lijepo, ali onda opet možda dolazi do kompliciranja ako imaš kćer koja ima dva prezimena i onda se ona opet ženi. Ako bi htjela zadržat svoje i dodat muževo. (S_9: 10. i 8. str.)

Budući da ove sugovornice prezime smatraju simbolom pripadanja i povezanosti, zbog čega su i preuzele suprugovo prezime, moglo se i očekivati da će htjeti imati isto prezime kao svoja djeca. Do ovakvih se rezultata došlo i u ranijim empirijskim, inozemnim istraživanjima: čak i ako neke žene nakon ulaska u brak zadrže svoje djevojačko prezime, mnogo njih se ipak odluči promijeniti prezime u suprugovo nakon rođenja djeteta (Goldin i Shim, 2004: 144). Međutim, iz gornjeg se citata vidi tradicijsko očekivanje da će žena promijeniti prezime, dok muško prezime ostaje netaknuto: „dolazi do kompliciranja ako imaš *kćer* koja ima dva prezimena i onda se ona opet ženi“ [dodan kurziv].

6.5. *Zadovoljstvo odlukom u vezi prezimena*

Posljednje istraživačko pitanje odnosi se na zadovoljstvo odlukom u vezi prezimena sugovornica. Zadovoljstvo odlukom obuhvaća osjećaj sugovornica vezan za prezime nakon ulaska u brak, probleme koje su sugovornice doživjele u vezi svog prezimena, njihovo mišljenje o najboljoj opciji za prezime žene u braku te cjelokupno zadovoljstvo odlukom. Što se tiče problema vezanih za prezime u ovom kontekstu, valja reći da ih nemaju sve sugovornice, a kada ih imaju, različite su prirode. Za ovo istraživanje je, međutim, zanimljivo spomenuti probleme s kojima su se susrele sugovornice koje su zadržale svoje djevojačko prezime. U ovom slučaju dvije su se sugovornice (S_1 i S_8) susrele s istim tradicionalnim pretpostavkama:

... dolazite kod doktora, doktor vidi prezime djeteta... vas oslovljava kao „gospođa sa tim prezimenom djeteta“... makar to... 'nači, nije moje prezime, nego automatski se pretpostavlja da ako se dijete zove Ivan Ivković, da sam ja gospođa Ivković. (S_1: 9. str.)

... evo ja dok sam rodila, dobro, još nismo bili vjenčani i to, ali recimo dijete, ono, pisalo je prezime djeteta samo, pošto ga nismo išli upisat' niti ništa, jer je bio bolestan pa je bio u bolnici. Poslije automatski, mislim, su mene zvali po njegovom prezimenu. Znači, niko me nije niti pito „Kak' se ti prezivaš?“, nego se to smatralo pod normalnim ako se dijete tak' preziva, onda ste i vi gospođa ta i ta... (S_8: 12. str.)

Iz priloženih se citata vidi da se u društvu podrazumijeva da žena ima isto prezime kao svoja djeca i suprug. To pokazuje da je još uvijek neuobičajeno da žena nakon ulaska u brak zadržava svoje djevojačko prezime te da, posljedično tome, ima različito prezime od vlastitog djeteta. Tako problem može biti i putovanje u inozemstvo s djecom:

Kada putujete sa svojim djetetom, morate imat rodni list koji potvrđuje da ste vi majka tog djeteta. (S_1: 9. str.)

Kada je u pitanju cjelokupno zadovoljstvo odlukom, većina sugovornica je zadovoljna te bi jednako postupile da ponovno odlučuju:

... u ovome se najkomotnije osjećam, tako da... ništa se nije promijenilo bitno, odnosi su i dalje nenarušeni, tako da... ne vidim razloga za promjenom. Iz ove moje perspektive današnje, ne vidim razloga. (S_2: 10. str.)

Neke sugovornice bi, da mogu ponovno odlučivati, eventualno razmislile o nekoj drugoj opciji:

Da sad ponovno odlučujem, opet bih isto postupila. Ili bih smislila novo možda... (...) U slučaju da nije komplicirano. (S_9: 10. str.)

Mislim, što je bilo, bilo je, ne znam, evo, ko što sam sad ostavila ta dva prezimena koja sam vukla sa sobom zadnjih 17 godina, najvjerojatnije bi... sad... bi mi to bilo suludo pa bih ostavila samo svoje. (S_3: 13. str.)

Jedna sugovornica koja ima dva prezimena je veoma jasno izrazila svoj stav i rekla da bi pri ponovnom odlučivanju postupila drugačije:

... dodala sam ga i nisam pretjerano bila ni sretna ni nesretna s tom odlukom, ali poslije mi je bilo žao, jer sam stvarno koristila samo svoje prezime... (...) Danas bi mi to bio jaaaki statement [da zadržim svoje prezime]. I obzirom na sredinu u kojoj trenutno živim. Sumnjam da bih se uopće udavala, ne bih uopće išla u... [brak] (smijeh). (...) Možda otpor da koristim njegovo prezime je iskazivao neku nelagodu, je l', ipak smo mi tjelesna bića, znači način na koji se ja krećem s tim prezimenom kroz svijet... (...) Možda ta nelagoda je, tjelesno, već ukazivala na to da ja imam problem s tim... da nekako muškarčevo prezime

postaje i dio mog prezimena, ali nisam je tad osvijestila ili propitivala, samo sam nastavila koristit' svoje. (S_4: 8., 29. i 36. str.)

Iz ovoga se može zaključiti da je zadovoljstvo sugovornica vlastitom odlukom u vezi promjene ili zadržavanja djevojačkog prezimena u braku povezano s razlozima njihove odluke, ovisno o tome koje su bile njihove primarne potrebe u određenom trenutku. Tako npr. sugovornice koje su imale potrebu u trenutku odluke uklopiti se i „pripadati“, odlučile su preuzeti suprugovo prezime i sada su zadovoljne svojom odlukom. Sugovornice koje su u trenutku odluke imale potrebu za samostalnošću i emancipacijom, odlučile su zadržati svoje djevojačko prezime i sada su zadovoljne svojom odlukom. Sugovornice koje su u trenutku odluke bile ravnodušne spram prezimena, ravnodušne su i danas te nisu ni zadovoljne ni nezadovoljne odlukom. Jedna sugovornica koja je u trenutku odluke imala potrebu uklopiti se, odlučila je dodati suprugovo prezime na svoje djevojačko, međutim njene potrebe su se u međuvremenu promijenile te sada izražava želju da ima samo svoje djevojačko prezime. Iako je većina sugovornica zadovoljna svojom odlukom u vezi prezimena, tri sugovornice su otvorene prema drugim opcijama, a najviše prema trećem prezimenu koje nije vezano ni za njihovo ni za suprugovo prezime, ili prema zadržavanju djevojačkog prezimena, bez dodavanja suprugovog.

7. Zaključak

U radu su prikazani i raspravljani rezultati kvalitativnog istraživanja čiji je cilj bio opisati iskustva žena vezana za promjenu ili zadržavanje vlastitog djevojačkog prezimena nakon ulaska u brak. S obzirom na to da ne postoji znatnija literatura na temu, osobito u hrvatskom kontekstu, svrha istraživanja bila je početno pridonijeti spoznajama o važnosti prezimena kao dijela identiteta žene, ali i spoznajama o muško-ženskim odnosima i snazi patrijarhalne norme u društvu u kojem sugovornice žive. Kao općenit zaključak istraživanja moglo bi se navesti da je u kontekstu u kojem žive sugovornice patrijarhalna norma o preuzimanju suprugova prezimena nakon ulaska u brak još uvijek razmjerno snažna, no da sugovornice na nju različito reagiraju te da neke donose odluke koje su suprotstavljene dominantnoj patrijarhalnoj normi.

Razmotre li se pobliže iskustva intervjuiranih žena, koje su donijele različite odluke o vlastitom prezimenu nakon ulaska u brak, pokazuje se sljedeće: sve tri sugovornice koje su zadržale svoje djevojačko prezime kao razlog su navele shvaćanje prezimena kao dijela identiteta, a dvije su navele odbojnost prema birokraciji te nedostatak vremena za mijenjanje dokumenata uslijed planiranja putovanja u inozemstvo ubrzo nakon njihova vjenčanja. Njihov pogled na prezime kao dio identiteta može uključivati podrijetlo, ali i njihova životna postignuća. Dvije od njih se nikada ne bi odrekle svog djevojačkog prezimena, dok je jedna sugovornica sasvim ravnodušna prema prezimenu i tradiciji koja se veže uz njega.

Što se tiče reakcija okoline, pokazuje se da one ovise o tome iz kakve sredine sugovornice dolaze te u kakvim krugovima se kreću. Kada je riječ o emancipiranoj sredini i kretanju u akademskim krugovima, negativne reakcije izostaju te je odluka o zadržavanju djevojačkog prezimena uobičajena. S druge strane, kada je riječ o tradicionalnim sredinama i krugovima, pokazuje se da su reakcije čuđenje ili neodobravanje.

Što se tiče procesa odluke o prezimenu djeteta, dvije sugovornice su odlučile da će djeca imati očevo prezime. Jedna je sugovornica donijela takvu odluku stoga što navodi da se osjeća samostalnije i emancipiranije ako se uz njezino prezime ne vežu „neka djeca“, odnosno patrijarhalni stereotip majčinstva kao glavne ženske uloge, dok je druga sugovornica donijela takvu odluku da olakša djetetu život, tj. da ne doživi čudne reakcije od strane druge djece. Treća sugovornica bi pak, u slučaju kada bi imala djecu, odlučila preuzeti suprugovo prezime, jer smatra da isto obiteljsko prezime olakšava životnu situaciju u zakonskom smislu. Dvije sugovornice koje su vezane za svoje djevojačko prezime zadovoljne su svojom odlukom, a treća sugovornica je ravnodušna spram prezimena i svoje odluke.

Tri sugovornice su odlučile dodati suprugovo prezime na svoje djevojačko iz razloga što ih njihovo djevojačko prezime veže uz podrijetlo, dok im dodavanje suprugova prezimena predstavlja poveznicu s njim. Ovi se odgovori vežu i za značenje prezimena koje sugovornice pridaju prezimenima. Četvrta sugovornica je, pak, donijela takvu odluku jer je bila uobičajena u to vrijeme i u krugovima u kojima se kretala. Također, ona smatra da je imenovanje samo nepotrebno „nasilno markiranje“ (S_4).

Nijedna sugovornica nije doživjela reakcije čuđenja ili neodobravanja od strane roditelja ili prijatelja/ica. Kada je u pitanju prezime djeteta, tri sugovornice su djeci odlučile dati očevo prezime, stoga što smatraju da djeci olakšavaju život ako imaju jedno prezime

umjesto oba. Četvrta sugovornica nema djece te ne zna kako bi odlučila u tom trenutku. Dvije sugovornice su zadovoljne svojom odlukom o dodavanju suprugova prezimena na svoje djevojačko, dok druge dvije pokazuju želju za zadržavanjem djevojačkog prezimena, bez dodavanja suprugova.

Odluke svih triju sugovornica koje su preuzele suprugovo prezime rezultat su kulturne inercije, praćenja tradicije te želje za odražavanjem obiteljskog zajedništva u zajedničkom prezimenu. Sve tri dolaze iz tradicionalnih sredina, stoga nije bilo posebnih reakcija okoline na takvu odluku. Kada je u pitanju hipotetska situacija u vezi njihova zadržavanja djevojačkog prezimena i odluke o prezimenu djeteta, sve tri bi inzistirale na tome da dijete nosi prezime oba supružnika, tako da se u prezimenu vidi međusobna povezanost svih članova i članica obitelji. Ovim sugovornicama su povezanost i zajedništvo veoma bitni te su sve zadovoljne svojom odlukom.

Iz izjava sugovornica prikupljenih ovim istraživanjem može se zaključiti da je u kontekstu u kojem žive norma da žene nakon ulaska u brak preuzimaju suprugovo prezime. Pokazuje se da je u nekoj mjeri prihvatljivo i dodavanje suprugova prezimena na djevojačko prezime žene te da zadržavanje djevojačkog prezimena najviše od svih opcija uzrokuje čuđenje ili neodobravanje.

Zaključno se može ustvrditi da su cilj i svrha provedenog istraživanja ostvareni, odnosno da će njegovi rezultati i rasprava o njima pridonijeti stjecanju početnih spoznaja o istraživanoj temi. No, u budućim bi istraživanjima svakako bilo dobro produbiti pitanja, u smislu stjecanja produbljenijih spoznaja o sredini u kojoj sugovornice odrastaju te percipiranom utjecaju sredine na odluku o promjeni ili zadržavanju djevojačkog prezimena pri ulasku u brak. Općenito govoreći, u budućim bi istraživanjima trebalo češće postavljati pitanje „Zašto?“ i na temelju prikupljenih spoznaja pokušavati pružiti odgovore na pitanja za koja se ovim početnim istraživanjem nisu mogle prikupiti dovoljno bogate empirijske osnove. U svrhu prikupljanja daljnjih spoznaja o temi, u budućnosti bi bilo poželjno provesti i anketna ispitivanja na reprezentativnom uzorku, u kojima bi kao podloga za oblikovanje upitnika trebale poslužiti spoznaje prikupljene prethodnim kvalitativnim istraživanjima.

Na koncu je potrebno naglasiti da bi buduća istraživanja ove vrste svakako pripomogla ne samo stjecanju spoznaja o značenju prezimena za identitet žene, nego također i stjecanju spoznaja o hrvatskom društvu općenito te razinama snage patrijarhalne norme u njemu i

pojedinin njegovim regijama. Osim u usko gledano znanstvenom smislu, takve bi spoznaje pripomogle i planiranju javnih politika s emancipatorskim intencijama, koje bi mogle pridonijeti modernizaciji hrvatskog društva.

8. Prilozi

8.1. Prilog 1.

III. OSOBNA PRAVA I DUŽNOSTI BRAČNIH DRUGOVA

Izbor prezimena

Članak 30.

(1) Prigodom sklapanja braka nevjesta i ženik mogu se sporazumjeti:

1. da svatko zadrži svoje prezime
2. da kao zajedničko prezime uzmu prezime jednoga od njih
3. da kao zajedničko uzmu oba prezimena ili
4. da jedan ili oboje uz svoje prezime uzmu i prezime bračnog druga.

(2) U slučaju sporazuma o prezimenu iz stavka 1. točaka 3. i 4. ovoga članka nevjesta i ženik odlučit će koje će prezime upotrebljavati na prvom, a koje na drugom mjestu.

(3) Izjave koje sadrže sporazum o izboru prezimena moraju biti u skladu s odredbama posebnog zakona.

Protokol

- 1. Otkud dolazite? Gdje živite? Čime se bavite, što radite u životu (škola, fakultet, posao...)? Koliko dugo ste već u braku?**
- 2. Zašto ste odlučili zadržati svoje djevojačko prezime nakon ulaska u brak?**
(Zašto ste odlučili dodati suprugovo prezime na svoje djevojačko nakon ulaska u brak?)
(Zašto ste odlučili preuzeti suprugovo prezime nakon ulaska u brak?)
- 3. Što Vama predstavlja Vaše djevojačko prezime?**
- 4. Kada ste počeli razmišljati o tome da želite zadržati svoje djevojačko prezime nakon ulaska u brak?**
(Kada ste počeli razmišljati o tome da želite dodati suprugovo prezime na svoje djevojačko nakon ulaska u brak?)
(Kada ste počeli razmišljati o tome da želite preuzeti suprugovo prezime nakon ulaska u brak?)
- 5. Što Vas je potaklo na razmišljanje o tome?**
- 6. Koliko dugo je trajao proces odluke? Kako ste se osjećali u cijelom tom procesu odlučivanja?**
- 7. Kako je reagirao Vaš suprug kada ste predložili da biste htjeli zadržati svoje djevojačko prezime? Je li se složio s Vašom odlukom? Kako se nosio s time? Da se pitalo Vašega supruga, što mislite kako biste se prezivali? Mislite li da bi Vaš partner pristao na promjenu vlastitog prezimena u Vaše djevojačko? Zašto da, zašto ne?**
(Kako je reagirao Vaš suprug kada ste predložili da biste htjeli dodati njegovo prezime na svoje djevojačko? Je li se složio s Vašom odlukom? Kako se nosio s time? Da se pitalo Vašega partnera, što mislite kako biste se prezivali? Mislite li da bi Vaš partner pristao na promjenu vlastitog prezimena u Vaše djevojačko?)
(Kako je reagirao Vaš partner kada je saznao da želite preuzeti njegovo prezime? Je li se složio s Vašom odlukom? Da se pitalo Vašega partnera, što mislite kako biste se prezivali? Mislite li da bi Vaš partner pristao na promjenu vlastitog prezimena u Vaše djevojačko?)
- 8. Kakvi su Vaši odnosi u kućanstvu? (podjela poslova: kuhinja, vožnja djece, poslovi izvan kuće, popravci u kući, čišćenje,...)**
- 9. Što za Vas znače brak i obitelj? Ima li za Vas prezime ulogu u tome?**

10. Kako su reagirali Vaši roditelji kada su saznali da želite zadržati svoje djevojačko prezime? Da se pitalo Vaše roditelje, što mislite kako biste se prezivali?

(Kako su reagirali Vaši roditelji kada su saznali da želite dodati suprugovo prezime na svoje djevojačko? Da se pitalo Vaše roditelje, što mislite kako biste se prezivali?)

(Kako su reagirali Vaši roditelji kada su saznali da želite preuzeti suprugovo prezime? Da se pitalo Vaše roditelje, što mislite kako biste se prezivali?)

11. Kako su reagirali roditelji Vašeg supruga kada su saznali da želite zadržati svoje djevojačko prezime?

(Kako su reagirali roditelji Vašeg supruga kada su saznali da želite dodati njegovu prezime na svoje djevojačko?)

(Kako su reagirali roditelji Vašeg supruga kada su saznali da želite preuzeti njegovu prezime?)

12. Kako ste se osjećali nakon ulaska u brak i nakon što ste zadržali svoje djevojačko prezime?

(Kako ste se osjećali nakon ulaska u brak i nakon što ste dodali suprugovo prezime na svoje djevojačko?)

(Kako ste se osjećali nakon ulaska u brak i nakon što ste preuzeli suprugovo prezime?)

13. Što za Vas predstavlja to što ste zadržali svoje djevojačko prezime?

(Što za Vas predstavlja to što ste dodali suprugovo prezime na svoje djevojačko?)

(Što za Vas predstavlja to što ste preuzeli suprugovo prezime?)

14. Što bi za Vas značila promjena prezimena, tj. preuzimanje suprugova prezimena nakon ulaska u brak?

(Što bi za Vas značilo zadržavanje svog djevojačkog prezimena ili preuzimanje suprugova prezimena?)

(Što bi za Vas značilo zadržavanje svog djevojačkog prezimena nakon ulaska u brak?)

15. Bi li postojala neka situacija u kojoj biste pristali preuzeti suprugovo prezime?

(Bi li postojala neka situacija u kojoj biste odlučili zadržati svoje djevojačko prezime, ili pak preuzeti suprugovo prezime?)

(Bi li postojala neka situacija u kojoj biste odlučili zadržati svoje djevojačko prezime, ili dodati suprugovo prezime na svoje djevojačko?)

16. Kako je reagirala Vaša okolina (prijatelji/ce, kolege/ice na poslu, poznanici/e, itd.) nakon što se saznalo da ste zadržali svoje djevojačko prezime nakon ulaska u brak?

(Kako je reagirala Vaša okolina nakon što se saznalo da ste dodali suprugovo prezime na svoje djevojačko?)

(Kako je reagirala Vaša okolina nakon što ste preuzeli suprugovo prezime nakon ulaska u brak?)

17. Kako je tekao proces odluke oko toga čije će prezime nositi Vaša djeca? Zašto ste odlučili baš tako? Mislite li da je to najbolje rješenje?

(Kako je tekao proces odluke oko toga čije će prezime nositi Vaša djeca? Zašto ste odlučili baš tako? Mislite li da je to najbolje rješenje?)

(Hipotetski: U slučaju da ste nakon ulaska u brak zadržali svoje djevojačko prezime, čije prezime biste odlučili dati djeci? Zašto? Mislite li da bi to bilo najbolje rješenje?)

18. Jeste li zadovoljni odlukom oko zadržavanja svog djevojačkog prezimena?

(Jeste li zadovoljni odlukom oko dodavanja suprugova prezimena na svoje djevojačko?)

(Jeste li zadovoljni odlukom oko preuzimanja suprugova prezimena?)

19. Što mislite, koja je najbolja opcija što se tiče ženskog prezimena?

20. Da sad odlučujete, biste li postupili drugačije?

Prilagodeni protokol

1. Otkud dolazite? Gdje živite? Čime se bavite (posao, interesi, hobiji)? Koliko dugo ste već u braku?
2. Dakle, Vi ste odlučili zadržati svoje djevojačko prezime nakon udaje, kako to da ste se odlučili baš za to?
3. Što Vama predstavlja Vaše djevojačko prezime, što to Vama znači? (Jeste li na neki način vezani za njega ili niste?)
4. Što Vama generalno znači "prezime", kakvo mišljenje imate o tome? (npr. gledate li to kao dio nečijeg identiteta, ili samo kao neku tamo riječ, ili Vam je to poveznica s obitelji, ili nešto deseto...)
5. Jeste li puno razmišljali o svom prezimenu koje ćete imati nakon ulaska u brak, jeste li tome pridavali veliku važnost? Kako je tekao taj cijeli proces? Kako ste se osjećali pritom? Koliko dugo je trajao proces odluke?
6. Kako je reagirao Vaš suprug kada ste predložili da biste htjeli zadržati svoje djevojačko prezime nakon ulaska u brak? Je li se složio s Vašom odlukom? Kako se nosio s time? Da se pitalo vašeg supruga, što mislite kako biste se prezivali? Što mislite, bi li Vaš suprug pristao na promjenu vlastitog prezimena u vaše djevojačko? Biste li to uopće tražili od njega?
7. Kakva je podjela poslova u Vašem kućanstvu? (tko kuha, tko popravlja stvari, tko pere veš, tko obavlja čišćenje po kući, tko radi poslove izvan kuće, itd.)
8. Što za Vas znače "brak" i "obitelj"? Ima li prezime kakvu ulogu u tome?
9. Kako su reagirali Vaši roditelji kada su saznali da želite ostaviti svoje djevojačko prezime nakon ulaska u brak (jesu li bili sretni/indiferentni...)? Što mislite, da se pitalo Vaše roditelje, kako biste se prezivali?
10. Kako su reagirali roditelji Vašeg supruga nakon što su saznali da želite zadržati svoje djevojačko prezime nakon ulaska u brak? Što mislite, da se pitalo njih, kako biste se prezivali?
11. Kako ste se osjećali nakon ulaska u brak i nakon što ste zadržali svoje djevojačko prezime (isto/drugačije/ponosno/niste ništa posebno osjećali...)? Jeste li imali kakvih problema, npr. da se u nekoj situaciji netko čudi što Vi i Vaš suprug nemate isto prezime?

12. Kako je reagirala Vaša okolina (prijatelji/ce, kolege/ice na poslu, poznanici/e, itd.) nakon što se saznalo da ste zadržali svoje djevojačko prezime nakon ulaska u brak? Je li se njihov odnos prema Vama promijenio otkad ste ušli u brak i zadržali prezime (nabolje, nagore, ostao isti)?
13. Što Vama predstavlja to što ste zadržali svoje djevojačko prezime, što to Vama znači?
14. Što bi za Vas značilo kad biste u potpunosti preuzeli suprugovo prezime ili kada biste dodali njegovo prezime na svoje djevojačko? (kakav je vaš odnos prema tome, imate li kakvu odbojnost prema nekoj opciji ili ste ravnodušni, itd.)
15. Bi li postojala neka situacija u kojoj biste pristali preuzeti suprugovo prezime?
16. (znam da nemate djecu, ali budući da u protokolu inače imam pitanja vezana za prezime djece, Vas ću onda pitati hipotetski): Zamislite da sad imate dijete i da trebate odlučiti koje prezime mu dati. Koje biste mu/joj prezime dali? Na koji način biste došli do te odluke? Zašto baš to prezime? I vezano za tu hipotetsku odluku, mislite li da je to najbolje rješenje?
17. Jeste li zadovoljni svojom odlukom oko zadržavanja svog djevojačkog prezimena nakon ulaska u brak?
18. Što mislite, koja opcija bi bila najbolja što se tiče ženskog prezimena? Imate li kakvu ideju oko toga (npr. što bi bilo najviše fer za obje strane)?
19. Da sada ponovno odlučujete, biste li postupili drugačije (glede Vašeg prezimena)?
20. To je to, ako želite nešto dodati a mislite da je važno (a nije pokriveno ovim pitanjima), slobodno napišite ovdje.

Kodna lista

KODOVI	
DESKRIPTIVNI	INTERPRETATIVNI
1. Proces odluke vezan za prezime nakon ulaska u brak	<i>1.1.Razlozi odluke o vlastitom prezimenu 1.2.Suprugovo mišljenje o odluci 1.3.Mišljenje sugovornica o utjecaju okoline na odluku</i>
2. Značenje prezimena	<i>2.1.Značenje djevojačkog prezimena 2.2.Značenje prezimena općenito 2.3.Uloga prezimena u braku i obitelji</i>
3. Reakcije okoline na odluku	<i>3.1.Reakcije roditelja/obitelji sugovornice 3.2.Reakcije suprugovih roditelja 3.3.Reakcije prijatelja/ica, poznanika/ca, kolega/ica s posla</i>
4. Proces odluke o prezimenu djeteta	<i>4.1.Razlozi odluke o prezimenu djeteta</i>
5. Zadovoljstvo odlukom	<i>5.1.Generalno zadovoljstvo odlukom 5.2.Osjećaj vezan za prezime nakon ulaska u brak 5.3.Mišljenje o najboljoj opciji vezanoj za žensko prezime 5.4.Problemi vezani za prezime</i>

9. Literatura

Boxer, Diana i Gritsenko, Elena (2005). „Women and Surnames Across Cultures: Reconstituting Identity in Marriage“, *Women and Language*, 28 (2): 1-6.

Ceynar, Michelle L. i Stewart, Sarah E. (2014). „Women's and Men's Preferences for First and Last Names“, *Psi Chi Journal of Psychological Research*, 19 (2): 65-70.

Goldin, Claudia i Shim, Maria (2004). „Making a Name: Women's Surnames at Marriage and Beyond“, *Journal of Economic Perspectives*, 18 (2): 143-160.

Gooding, Gretchen E. i Kreider, Rose M. (2010). „Women's Marital Name Choices in a Nationally Representative Sample“, *Journal of Family Issues*, 31: 681-701.

Hoffnung, Michele (2006). „What's in a Name? Marital Name Choice Revisited“, *Sex Roles*, 55: 817-825.

I., A. (2018). „10 razloga zbog kojih biste trebale ostaviti svoje prezime nakon vjenčanja“. URL: <https://jolie.hr/lifestyle/vjencanja/10-razloga-zbog-kojih-biste-trebale-ostaviti-svoje-prezime-nakon-vjencanja> (31.8.2018.)

Kline, Susan L., Stafford, Laura i Miklosovic, Jill C. (1996). „Women's Surnames: Decisions, Interpretations and Associations with Relational Qualities“, *Journal of Social and Personal Relationships*, 13: 593-617.

Noordewier, Marret K., van Horen, Femke, Ruys, Kirsten I. i Stapel, Diederik A. (2010). „What's in a Name? 361.708 Euros: The Effects of Marital Name Change“, *Basic and Applied Social Psychology*, 32: 17-25.

Obiteljski zakon, NN 103/15 – na snazi od 01. 11. 2015.

Papić, Žarana (1997). *Polnost i kultura*. Beograd: Institut za sociološka istraživanja.

Pateman, Carole (2000). *Spolni ugovor*. Zagreb: Ženska infoteka.

S., N. (2017). „Problem: Ovo će vam se desiti ako vaša žena zadrži devojачko prezime nakon udaje (ANKETA)“.

URL: <http://www.alo.rs/vesti/drustvo/ovo-ce-vam-se-desiti-ako-pustite-zenu-da-zadrzi-devojacko-prezime-nakon-udaje-anketa/132640/vest> (31.8.2018.)

Slade, Michael (2015). „Who Wears the Pants“, *Family Court Review*, 53 (2): 336-351.